

UPdate ตัวเราเอง"การพัฒนาบุคคลิกภาพ"

นำเสนอเมื่อ : 16 พ.ค. 2552

บทความทางจิตวิทยา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เขียน วันทนียตระกูล

การพัฒนาบุคคลิกภาพตามทัศนะของนักจิตวิทยา

บุคลิกภาพเกิดมาจากการบูรณาการ (Integration) ของสิ่งต่างๆ หลายสิ่งที่ทำให้เกิดเป็นลักษณะเฉพาะตัว ถ้าพิจารณาความหมายตามแนวคิดของอัลพอร์ต (Allport) บุคลิกภาพคือลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ของบุคคล ซึ่งเป็นลักษณะเป็นเอกภาพ ประกอบขึ้นด้วยระบบทางกาย และจิตใจ ที่กำหนดให้บุคคลนั้นมีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างจากผู้อื่น “ขอความที่กล่าวมา” ลักษณะรวมที่เปลี่ยนแปลงได้ (Dynamic Organization) นั้น มีความหมายคำว่าเปลี่ยนแปลงได้ หมายถึง ความสามารถในการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยมีความหมายสวนรวมของคำนี้ให้แนวคิดว่า บุคลิกภาพค่อนข้างคงที่ เปลี่ยนแปลงได้ แต่ น้อยมาก ในทัศนะของนักจิตวิทยาบางคนกล่าวว่า บุคลิกภาพ คือ ลักษณะของบุคคลและวิธีการปรับตัวต่อสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของบุคคลขึ้น ขอความนี้แสดงว่า ลักษณะการปรับตัวต่ออุปสรรค ความคับข้องใจ และความขัดแย้งใจ คือการแสดงบุคลิกภาพของบุคคลนั้น (เพราพรธน เปลี่ยนภู. 2540 : 53)[1]

บุคลิกภาพคือ รูปร่าง ลักษณะ พฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์แต่ละบุคคลในในส่วนของที่ถูกปลูกฝังและพัฒนาสรุปความหมายก็คือ พฤติกรรมที่มนุษย์แสดงบทบาทเป็นลักษณะจำเพาะ (Traits) ของแต่ละบุคคล เช่น นิสัยอุปนิสัย ความรู้สึกนึกคิด กิริยาทาทาง ซึ่งเป็นลักษณะประจำตัวที่อาจเหมือนคนอื่นบ้าง แต่สามารถแยกและบ่งบอกได้ว่าบุคคลใดมีบุคลิกภาพอย่างไร (ราตี ภูมิรี. ม.ป.ป. : 40)[2]

ฟรอยด์กล่าวว่า มนุษย์เรามีสัญชาตญาณติดตัวมาแต่กำเนิด และได้แบ่งสัญชาตญาณออกเป็น 2 ชนิด คือ สัญชาตญาณเพื่อการดำรงชีวิต (Life instinct) และสัญชาตญาณเพื่อความตาย (Death instinct) สัญชาตญาณบางอย่างจะถูกเก็บกดไว้ในจิตไร้สำนึก ฟรอยด์ได้อธิบายเกี่ยวกับสัญชาตญาณเพื่อการดำรงชีวิตไว้อย่างละเอียด ได้ตั้งสมมติฐานว่า มนุษย์เรามีพลังงานอยู่ในตัว ตั้งแต่เกิด เรียกพลังงานนี้ว่า “Libido” เป็นพลังงานที่ทำให้คนเราอยากมีชีวิตอยู่ อยากสร้างสรรค์และอยากมีความรัก มีแรงขับทางดานเพศหรือกามารมณ์ (Sex) เพื่อจุดเป้าหมายคือความสุขและความพึงพอใจ (Pleasure) โดยมีส่วนต่างๆ ของร่างกายที่ไวต่อความรู้สึก และได้เรียกส่วนนี้ว่า **อีโรจีเนียส โซน (Erogenous Zones)** แบ่งออกเป็นสวนต่างๆ ดังนี้ สวนปาก ของปาก (Oral) สวนทางทวารหนัก (Anal) และสวนทางอวัยวะสืบพันธุ์ (Genital Organ) ฉะนั้นฟรอยด์กล่าวว่า ความพึงพอใจในสวนต่างๆ ของร่างกายนี้เป็นไปตามวัยเริ่มตั้งแต่วัยทารกจนถึงวัยผู้ใหญ่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ชั้น คือ

1. ชั้นปาก (Oral Stage)
2. ชั้นทวารหนัก (Anal Stage)
3. ชั้นอวัยวะเพศ (Phallic Stage)
4. ชั้นแฝง (Latency Stage)
5. ชั้นสนใจเพศตรงข้าม (Genital Stage)

1. **ชั้นปาก (0-2 ปี)** ฟรอยด์เรียกชั้นนี้ว่าเป็นชั้นออรัล เพราะความพึงพอใจอยู่ที่ช่องปาก เริ่มตั้งแต่เกิด เด็กอ่อนจนถึงอายุราวๆ 2 ปี หรือวัยทารก เป็นวัยที่ความพึงพอใจเกิดจากการดูดนมแม่ นมขวดและดูดนิ้ว เป็นต้น ในวัยนี้ความคับข้องใจ (Frustration) จะเกิดขึ้นได้ถ้าเด็กหิว แต่ไม่ได้รับประทานนมเลยหรือรับประทานนมแม่ไม่พอ ถ้าหากเกิดความคับข้องใจ จะทำให้เกิดภาวะที่เรียกว่า “การติดตรึงอยู่กับที่” (Fixation) ได้และมีปัญหาทางดานบุคลิกภาพเรียกว่า “Oral Personality”

2. **ชั้นทวารหนัก (2-3 ปี)** ฟรอยด์กล่าวว่าเด็กวัยนี้ได้รับความพึงพอใจทางทวารหนัก คือ จากการขับถ่ายอุจจาระ และในระยะนี้อาจจะเกิดความขัดแย้งและความคับข้องใจขึ้น เพราะพ่อแม่มักจะหัดให้เด็กใช้กระโถนและต้องขยับถ่ายเป็นเวลา ทำให้เด็กเกิดความขัดแย้งขึ้นกับความต้องการของเด็ก คือความอยากที่จะถ่ายเมื่อไรก็ควรจะทำได้ กับการทำพ่อแม่หัดให้ขยับถ่ายเป็นเวลา เด็กอยากที่จะขยับถ่ายเวลาที่มีความต้องการ บางทีเกิดความขัดแย้งมาก อาจจะทำให้เกิด Fixation และทำให้เกิดมีบุคลิกภาพที่เรียกว่า “Anal Personality”

3. **ชั้นอวัยวะเพศ (3-5 ปี)** ความพึงพอใจของเด็กวัยนี้อยู่ที่อวัยวะสืบพันธุ์ เด็กมักจะจับต้องลูบคลำอวัยวะเพศ ระยะนี้ฟรอยด์กล่าวว่า

เด็กผู้ชายมีปมเอดิปุส (Oedipus Complex) ฟรอยด์อธิบายการเกิดของปมเอดิปุสว่า เด็กชายติดแม่และรักแม่มาก และต้องการที่จะเป็นเจ้าของแม่แต่เพียงคนเดียว และต้องการรวมรักกับแม่ แต่ขณะเดียวกันก็ทราบว่ามีพ่อรักกัน และทราบว่าตนอยู่กว่าพ่อทุกอย่าง ทั้งด้านกำลังและอำนาจ ประกอบกับความรักพ่อ ฉะนั้นเด็กก็พยายามที่จะเก็บกตความรู้สึกที่อยากเป็นเจ้าของแม่แต่คนเดียว และพยายามทำตัวให้เหมือนกับพ่อทุกอย่าง ฟรอยด์เรียกกระบวนการนี้ว่า “Resolution of Oedipus Complex” เป็นกระบวนการที่เด็กชายเลียนแบบพ่อ ทำตัวให้เหมือน “ผู้ชาย” ส่วนเด็กหญิงมีปมอีเล็คตรา (Electra Complex) อาจอธิบายได้ว่า เด็กหญิงรักพ่อต้องการพ่อ แต่กลัวแม่ไม่รักตนเพราะรักแม่มาก่อนพ่อและต้องการให้แม่รักด้วย ฉะนั้นจึงต้องเก็บกตความรู้สึกที่มีต่อพ่อ เพราะรู้ว่าแย่งมาจากแม่ไม่ได้ และเลียนแบบแม่ คือถือว่าเป็นแบบฉบับของพฤติกรรมของ “ผู้หญิง” ส่วนผู้ที่ไม่ใช่กลไกป้องกันตนเอง (Defense mechanism) แต่เก็บกตความรู้สึกต้องการทางเพศไว้ ก็อาจแสดงออกในรูปแบบอื่น หรืออาจจะทำให้มีความวิตกกังวลอยู่ตลอดเวลา

4. ขั้นแฝง (Latency Stage) เด็กวัยนี้อยู่ระหว่าง 6-12 ปี เป็นระยะที่ฟรอยด์กล่าวว่าเด็กเก็บกตความต้องการทางเพศหรือความต้องการทางเพศสงบลง (Quiescence Period) เด็กชายมักเล่นหรือจับกลุ่มกับเด็กชาย ส่วนเด็กหญิงก็จะเล่นหรือจับกลุ่มกับเด็กหญิง

5. ขั้นสนใจเพศตรงข้าม (Genital State) วัยนี้เป็นวัยรุ่นเริ่มตั้งแต่อายุ 12 ปีขึ้นไป จะมีความต้องการทางเพศ วัยนี้มีความสนใจในเพศตรงข้าม ซึ่งเป็นระยะเริ่มต้นของวัยผู้ใหญ่

ฟรอยด์ กล่าวว่า ถ้าเด็กโชคดี และผ่านวัยแต่ละวัยโดยไม่มีปัญหา ก็จะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีบุคลิกภาพปกติ แต่ถ้านักมีปัญหาในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาการก็จะมีบุคลิกภาพผิดปกติ ซึ่งฟรอยด์ได้ตั้งชื่อตามแต่ละวัย เช่น “Oral Personalities” เป็นผลของ Fixation ในวัยทารกถึง 2 ปี ผู้ใหญ่ที่มี Oral Personalities เป็นผู้ที่มีความต้องการที่จะหาความพึงพอใจทางปากอย่างไม่จำกัด เช่น สูบบุหรี่ กัดนิ้ว ดูดนิ้ว รับประทานอาหารมาก มีความสุขในการกิน และชอบดื่ม คนที่มี Oral Personality อาจจะเป็นผู้ที่เห็นโลกในทางดี (Optimist) มากเกินไป จนถึงกับไม่ยอมรับความจริงของชีวิต หรืออาจจะเป็นคนที่ไม่แสดงตนว่าเป็นคนเก่ง ไม่กลัวใคร และชอบพูดเยาะเย้ย ถากถางและกระแนะกระแหนผู้อื่น

ถ้า Fixation เกิดในระยะที่ 2 ของชีวิต คืออายุราว ๆ 2-3 ปี จะทำให้นักคนนั้นมีบุคลิกภาพแบบ Anal Personality ซึ่งอาจจะมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. เป็นคนเจ้าสะอาดมากเกินไป (Obsessively Clean) และเรียบร้อยเจ้าระเบียบ เข้มงวดและเป็นคนที่ต้องทำอะไรตามกฎเกณฑ์ เปลี่ยนแนวไม่ได้
2. อาจจะมีลักษณะตรงข้ามเลย คือรุ่มรังไม่เป็นระเบียบ
3. อาจจะเป็นคนสุรุษสุร่าย หรือตระหนี่ก็ได้ ผู้ชายที่แต่งงาน ก็คิดว่าเป็นเจ้าของ “ผู้หญิง” ที่เป็นภรรยา เก็บไว้แต่ในบ้าน หวงหึงจนทำให้ภรรยาไม่มีความสุข ผู้หญิงที่มี Anal Personality ก็จะหวงหึงสามีมาก จนทำให้ชีวิตสมรสไม่มีความสุข (สร้างค โควตระกูล. 2544 : 33-35)[3]

ฟรอยด์ แบ่งบุคลิกภาพออกเป็น 3 ส่วน คือ ID Ego และ Super Ego

Id เป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่ติดตัวเรามาตั้งแต่เกิด แต่เป็นส่วนที่เป็นจิตไร้สำนึก มีหลักการที่จะสนองความต้องการของตนเองเท่านั้น เอาแต่ใจอย่างเดียวและจุดเป้าหมายก็คือ หลักความพึงพอใจ (Pleasure Principle) Id จะผลักดันให้ Ego ประกอบในสิ่งต่างๆ ตามที่ Id ต้องการ

Ego เป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่พัฒนาจากการที่ทารกได้ติดต่อหรือมีปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก บุคคลที่มีบุคลิกภาพปกติคือบุคคลที่ Ego สามารถที่ปรับตัวให้เกิดสมดุลระหว่างความต้องการของ Id โลกภายนอก และ Super ego หลักการที่ Ego ใช้คือ หลักแห่งความเป็นจริง (Reality Principle)

Super ego เป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่เกิดขึ้นในระยะที่ 3 ของพัฒนาการที่ชื่อว่า “Phallic Stage” เป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพที่ตั้งมาตรงการของพฤติกรรมในแต่ละบุคคลโดยรับค่านิยมและมาตรฐานจริยธรรมของบิดามารดาเป็นของตน โดยตั้งเป็นมาตรการความประพฤติ มาตรการนี้ เป็นเสียงแทนบิดา มารดาคอยบอกว่าจะไรควรทำ หรือไม่ควรทำ มาตรการของพฤติกรรมโดยมากได้มาจากกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่พ่อ แม่ สอน และมักจะเป็นมาตรฐานจริยธรรมและค่านิยมต่างของพ่อแม่ ฟรอยด์กล่าวว่าเป็นผลของการปรับของ Oedipus และเด็กหญิงเลียนแบบพฤติกรรมของ “ผู้หญิง” จากมารดาแล้ว ยังยึดถือหลักจริยธรรม ค่านิยมของบิดามารดา เป็นมาตรการของพฤติกรรมด้วย

Super ego แบ่งเป็นสองอย่าง คือ “Conscience” ซึ่งคอยบอกให้หลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา และอีกอันหนึ่งคือ “Ego ideal” ซึ่งสนับสนุนให้มีความประพฤติ “Conscience” มักจะเกิดจากการขู่ว่าจะทำโทษ เช่น “ถ้าทำอย่างนั้นเป็นเด็กไม่ดี ควรจะลงโทษแก่ใจที่ประพฤติเช่นนั้น” ส่วน “Ego-ideal” มักจะเกิดจากการใช้แรงเสริมบวก หรือการยอมรับ เช่น แม่รักหนูเพราะหนูเป็นเด็กดี

ฟรอยด์กล่าวว่า พัฒนาการทางบุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะขั้นวัยทารกวัยเด็กและวัยรุ่น ระบบทั้ง 3 ของบุคลิกภาพคือ Id Ego และ Super ego จะทำงานประสานกันดีขึ้น เนื่องจากเด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือโลกภายนอกมากขึ้น ยิ่งโตขึ้น Ego ก็ยิ่งแข็งแกร่งขึ้น และสามารถที่จะควบคุม Id ได้มากขึ้น องค์ประกอบที่มีส่วนในพัฒนาการทางบุคลิกภาพมีหลายอย่าง ซึ่งฟรอยด์ได้แบ่งไว้ดังต่อไปนี้

1. ภาวะ ซึ่งหมายถึงขั้นพัฒนาการตามวัย

2. ความคับข้องใจที่เกิดจากความสมหวังไม่สมหวัง เมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก
3. ความคับข้องใจ ซึ่งเนื่องมาจากความขัดแย้งภายใน
4. ความไม่พร้อมของตนเอง ทั้งทางด้านร่างกาย ด้านเชาวน์ปัญญา และการขาดประสบการณ์
5. ความวิตกกังวล เนื่องมาจากความกลัว หรือความไม่กล้าของตนเอง (สุรางค์ ไคว์ตระกูล, 2544 : 36-37)[4]

Ego แต่ถ้ามีความคับข้องใจมากเกินไปก็จะเกิดปัญหาและทำให้เกิดกลไกในการป้องกันตัว (Defense Mechanism) ซึ่งเป็นวิธีการปรับตัวในระดับจิตไร้สำนึก, **ฟรอยด์** เชื่อว่าความคับข้องใจเป็นพื้นฐานสำหรับพัฒนาการทางบุคลิกภาพ แต่ต้องมีจำนวนพอเหมาะที่จะช่วยพัฒนา

กลไกในการป้องกันตัวมักจะเป็นสิ่งที่คนทั่วไปนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของบุคคลปกติทุกวัยตั้งแต่วัยอนุบาลจนถึงวัยชรา

[1]เพราะพรรณเปลี่ยนภู, **จิตวิทยาการศึกษา**, (สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, 2540), หน้า 53.

[2]สุรางค์ ไคว์ตระกูล, **มนุษย์สัมพันธ์**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ม.ป.พ.), หน้า 40.

[3]สุรางค์ ไคว์ตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 33-37.

[4]สุรางค์ ไคว์ตระกูล, **จิตวิทยาการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544), หน้า 36-37.